

Grote Bickersstraat 74
1013 KS Amsterdam

Postbus 247
1000 AE Amsterdam

t 020 522 54 44
f 020 522 53 33
e info@tns-nipo.com
www.tns-nipo.com

Rapport

ADHD-kinderen op de basisschool

Henk Foekema

B8133 | december 2004

Inhoud

	Inleiding	1
1	De omvang van het ‘probleem’	2
2	Gevolgen van ADHD	5
	Conclusie	11
	Bijlagen	
1	Berekening van het aantal ADHD-kinderen op de basisscholen	1
2	Rol van behandeling	4

Inleiding

De symptomen van ADHD zijn hyperactiviteit, verminderd concentratievermogen en impulsiviteit. Ongeveer 5-10% van alle kinderen vertonen kenmerken van deze aandoening; bij 3-4% van de kinderen onder de 12 jaar wordt de diagnose ADHD gesteld. De kans is dus groot dat in één schoolklas één of meer kinderen met ADHD zit.

Een gedeelte van de ADHD-kinderen zit op een ‘normale’ basisschool, een ander deel volgt het speciaal onderwijs. Er zijn geluiden dat een ADHD-kind nogal wat aandacht van de leerkracht voor zich opeist en anderszins een storingsbron in een schoolklas kan zijn.

Om dit na te gaan heeft TNS NIPO, in opdracht van de “Stichting O jee ADHD!” een onderzoek uitgevoerd onder een steekproef van leerkrachten in het basisonderwijs om hun ervaringen met ADHD-kinderen in kaart te brengen: wat betekent de ADHD voor de prestaties van het kind zelf, voor de klas waarvan het onderdeel uitmaakt en voor de leerkracht?

Op de volgende pagina's worden de uitkomsten van het onderzoek, dat in november/december 2004 gehouden is bij een steekproef van 534 leerkrachten, beschreven

1 De omvang van het ‘probleem’

Regulier onderwijs vs. speciaal onderwijs

Vanzelfsprekend is verreweg het grootste deel van de leerkrachten in het reguliere onderwijs werkzaam (89% regulier, 11% speciaal onderwijs). De leerlingen zijn gelijkelijk over de klassen verdeeld. Wel is duidelijk te zien dat naarmate de leerlingen ouder worden (resp. in een hogere groep komen) er meer en meer een switch plaatsvindt van regulier naar speciaal onderwijs. Ter illustratie: 9% van de leerkrachten in het speciaal onderwijs doet (onder meer) groep 1, terwijl 28% groep 8 heeft.

1 | Werkzaam in de groepen

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
Groep 1	24	9	22
Groep 2	21	12	20
Groep 3	18	14	18
Groep 4	20	17	20
Groep 5	21	24	22
Groep 6	21	24	22
Groep 7	20	26	21
Groep 8	19	28	20
Geen vaste groep	15	22	16
Totaal	181	176	181

Ervaring met ADHD-kinderen

Het overgrote deel van de leerkrachten heeft in de afgelopen vijf jaar ervaring gehad met ADHD-kinderen in de klas. In het speciaal onderwijs in nog grotere mate dan in het reguliere onderwijs (91% versus 81%).

Ruim een kwart van de leerkrachten hebben dit lopende schooljaar één of meer ADHD-kinderen in de klas. In het speciaal onderwijs ligt dit veel hoger: 57% van de leerkrachten in het speciaal onderwijs hebben leerlingen met ADHD.

De gemiddelde leerkracht op het basisonderwijs heeft 0,5 kinderen met ADHD in zijn klas(sen). Dit varieert van gemiddeld 0,35 ADHD-kinderen per leerkracht in het regulier onderwijs tot 1,7 kinderen per leerkracht in het speciaal onderwijs.

Het totale aantal leerlingen met ADHD op de basisscholen schatten we op ruim 44.000. Voor de berekening van dit aantal wordt verwezen naar bijlage 1.

2 | Kerngegevens aantal kinderen met ADHD per leerkracht

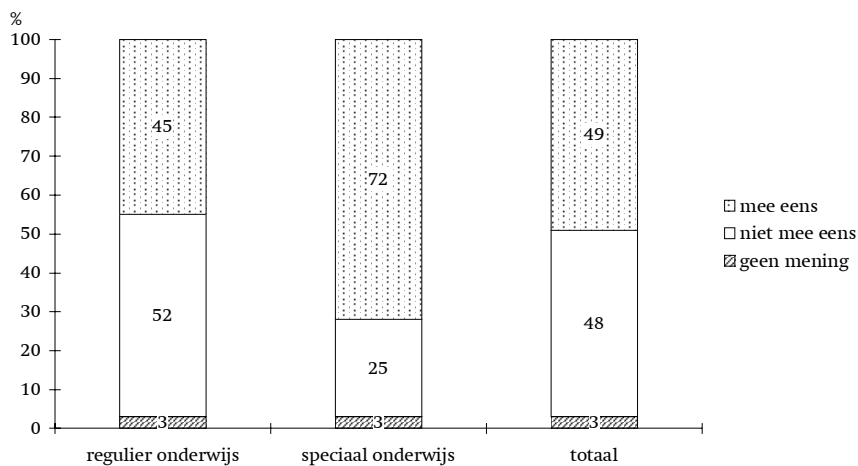
	Regulier onderwijs	Speciaal onderwijs	Totaal
	%	%	%
<i>Afgelopen vijf jaar kind met ADHD in klas gehad?</i>			
Ja	81	91	82
nee	19	9	18
	100	100	100
<i>Dit schooljaar (2004-2005) kind met ADHD in de klas?</i>			
Ja	23	57	33
nee	77	43	67
	100	100	100
<i>Gemiddeld aantal kinderen met ADHD in de klas</i>	0,35	1,7	0,5
<i>Totaal aantal kinderen met ADHD</i>	26.000	18.200	44.200 ¹

¹ De prevalentie van ADHD komt hiermee uit op 2,8%. Iets lager dan de 3-4% die eerder genoemd werd. Mogelijk dat niet iedere leraar van elk gediagnosticeerd kind weet dat het ADHD heeft (sommige ouders schamen zich ervoor of ontkennen het).

Vershil van inzicht in de vraag of regulier onderwijs ingericht is op ADHD-kinderen

Hoort een ADHD-kind in het reguliere onderwijs thuis? Het antwoord hierop hangt sterk af of de desbetreffende leerkracht zelf in het reguliere dan wel het speciale onderwijs werkzaam is. In het algemeen kan men stellen dat leerkrachten in het reguliere onderwijs overwegend vinden dat een ADHD-kind op een gewone school onderwijs kan volgen (omdat ook het reguliere onderwijs hierop is ingericht), terwijl leerkrachten die werkzaam zijn in het speciaal onderwijs veel meer van mening zijn dat het reguliere onderwijs ongeschikt is voor een ADHD-leerling, omdat het niet op dit type kinderen is ingericht.

3 | *Stelling: regulier onderwijs is niet ingericht op ADHD-kinderen*

Bron: TNS NIPO,
2004

2 **Gevolgen van ADHD**

ADHD kan op school op zeker drie manieren effect hebben, namelijk:

- op het kind zelf
- op de klas
- op de leerkracht

Gevolgen ADHD voor het kind zelf

De meeste leerkrachten (85%) zijn *niet* van mening dat een ADHD-kind vaker van school verzuimt dan een 'normaal' kind.

Een groter probleem is dat een ADHD-kind een redelijk grote kans loopt om in een soort sociaal isolement te geraken, dus moeilijk of slechts gedurende korte tijd vriendjes of vriendinnetjes kan krijgen. Een grote meerderheid van de leerkrachten - zowel op het reguliere als het speciale onderwijs - weet dit uit eigen ervaring. Niet zelden betreft dit ervaringen die men meer dan één keer heeft waargenomen. Vanzelfsprekend zien we bij leerkrachten die al wat langer meelopen veel vaker dat men dit reeds een aantal malen heeft gemerkt:

4 | *Komt ADHD-kind in sociaal isolement terecht*

	Aantal jaren werkzaam in onderwijs				totaal
	0-5 jr	6-10 jr	11-20 jr	>20 jr	
	%	%	%	%	%
Ja, meerdere keren gemerkt	22	25	30	39	31
Ja, wel eens gemerkt	59	67	56	42	53
Nee, nooit gemerkt	19	8	14	18	16
	100	100	100	100	100

Veel ADHD-kinderen beseffen zeer goed dat ze anders zijn dan andere kinderen. Dit leidt soms tot schaamtegevoelens, hetzij omdat andere kinderen ervan weten dat ze ADHD hebben, hetzij omdat andere kinderen merken dat ze regelmatig medicijnen nodig hebben.

5 | *Schaamt het kind zich?*

	Schaamt zich vaak %	Schaamt zich soms %	Totaal (<i>schaamt zich</i>) %	Schaamt zich niet of nauwelijks %	Totaal %
Kind schaamt zich voor de aandoening	3	49	52	48	100
Kind schaamt zich omdat anderen zien dat het medicijnen moet gebruiken	2	18	20	80	100

Het is overigens zeker niet zo dat kinderen op het speciaal onderwijs – waar wel meer kinderen zitten met de een of andere aandoening – zich minder schamen dan de kinderen op het regulier onderwijs.

Belangrijk is wel dat – wanneer een kind zich ergens voor schaamt – dit volgens de leerkrachten vaak effect heeft op het zelfvertrouwen (86%) wat vaak weer gepaard gaat met een effect op de leerprestaties (50%).

De vraag of een kind zich schaamt, hangt natuurlijk ook af van het feit of iedere leerling in de klas op de hoogte is van de ADHD van de leerling. Is dat niet het geval, dan blijkt inderdaad dat kinderen zich veel minder schamen. Hier zit dus een zeker dilemma: door ADHD bespreekbaar te maken en het te betrekken op een kind, kan het ertoe leiden dat het kind zich ongelukkig gaat voelen omdat het zich gaat schamen.

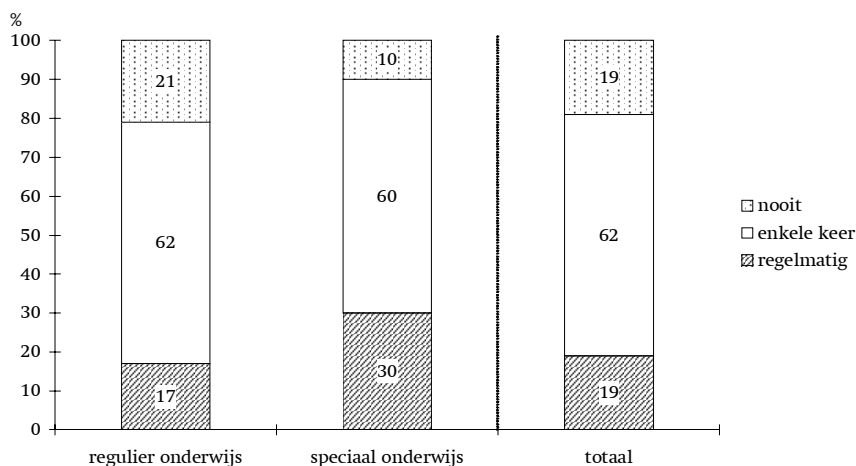
Vaak blijkt een meerderheid of zelfs alle kinderen op de hoogte te zijn van de ADHD van een bepaalde leerling. In het speciaal onderwijs is dat vaker het geval dan in het reguliere onderwijs (maar het speciale onderwijs heeft ook, zoals we gezien hebben, veel meer kinderen die ADHD hebben).

6 | *Is elk kind op de hoogte dat een bepaalde leerling ADHD heeft?*

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
Ja, vrijwel iedereen	29	38	30
Ja, een groot deel van de kinderen	22	28	23
Nee, een klein deel van de kinderen	24	17	23
Nee, vrijwel niemand is op de hoogte	24	15	23
Geen opgave	1	2	1
totaal	100	100	100

In de meeste klassen wordt er wel eens over ADHD gesproken. In het speciaal onderwijs vaker dan in het reguliere onderwijs:

7 | *Hoe vaak wordt er in de klas over ADHD gepraat?*

Bron: TNS NIPO,
2004

Men zou kunnen verwachten dat er vooral over ADHD wordt gesproken wanneer er in de huidige klas kinderen met ADHD zitten. Deze hypothese wordt echter niet door het onderzoeksmateriaal bevestigd.

De invloed van ADHD op kinderen is door middel van een aantal stellingen onderzocht. In deze paragraaf wordt onderscheid gemaakt tussen invloed van de ADHD op de klas en de invloed op de leerkracht.

ADHD en de klas

De invloed van een ADHD-kind op de klas blijkt zeer groot te zijn. In tabel 8 staan ten aanzien van een groot aantal stellingen de percentages weergegeven van de leerkrachten die het met de stelling eens zijn.

Duidelijk is te zien dat men in meerderheid vindt dat ADHD op school een onderschat probleem is. De verklaring is duidelijk: tweederde van de leerkrachten beschouwt een ADHD-kind als een stoorzender: geen wonder dus dat een ADHD kind volgens circa de helft een nadelige invloed op de klas heeft. Over dit laatste wordt overigens genuanceerd gedacht: velen vinden blijikbaar dat deze stelling net te ver gaat; omgang met ADHD-kinderen zal ook zeker positieve effecten hebben.

8 | Mening over ADHD ten opzichte van de klas

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
Een ADHD-kind in de schoolklas is een onderschat probleem	71	83	72
Een ADHD-kind in de klas is een grote stoorzender voor andere kinderen	65	65	65
Het gedrag van een ADHD-kind heeft een nadelig effect op de lessen in de klas	53	51	53

ADHD en de leerkracht

Het in de klas hebben van een ADHD-kind is ook voor de leerkracht een flinke belasting. Dat blijkt onder meer uit tabel 9 waar stellingen gepresenteerd zijn die te maken hebben met de invloed van een ADHD-kind op het functioneren van de leerkracht.

Leerkrachten zien de zorg rondom een ADHD-kind als één van hun taken (voor leerkrachten in het speciaal onderwijs geldt dit in nog wat sterkere mate). Maar aan de andere kant geven veel leerkrachten duidelijk aan dat een ADHD-kind in de klas een extra belasting is: een grote meerderheid geeft aan dat een ADHD-kind extra veel tijd kost, waardoor het zeer begrijpelijk is dat bijna de helft aangeeft dat men op een gegeven moment op zijn tenen moet gaan lopen.

9 | Mening over ADHD ten opzichte van de leerkracht

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
De zorg rondom een ADHD-kind zie ik als een van mijn taken	85	94	87
Vergeleken met een 'normale' leerling kost een ADHD-kind me veel extra tijd	80	78	79
Als leerkracht wil ik nascholing over ADHD hebben	71	72	71
Met een ADHD-kind in de klas loop je op een gegeven moment op je tenen	46	38	45

Het is in ieder geval *niet* zo dat men het gevoel krijgt door de directie van de school in de steek te worden gelaten: in het algemeen ervaart men dat de directie voldoende oog heeft voor de ADHD-problematiek. In het speciaal onderwijs nog veel meer dan in het regulier onderwijs (tabel 10).

10 | *Heeft directie voldoende oog voor ADHD-problematiek?*

	Regulier onderwijs	Speciaal onderwijs	Totaal
	%	%	%
Ruim voldoende	29	55	32
Voldoende	57	34	54
Onvoldoende	10	8	10
Geen mening	4	4	4
	100	100	100

Over de aandacht die ADHD op de pedagogische academies krijgt bestaat wel twijfel. Allicht zijn het de relatief kort afgestudeerden die hier het beste zicht op hebben (degenen die tussen de nul en vijf jaar werkzaam zijn). Uit tabel 11 blijkt dat ook onder deze groep 45% (38% onvoldoende en 7% totaal niet) van mening is dat er in de opleiding te weinig aandacht aan wordt besteed.

11 | *Voldoende aandacht voor ADHD in de opleiding?*

	0-5 jr	6-10 jr	11-20 jr	>20 jr	totaal
	%	%	%	%	%
Ruim voldoende	9	3	2	1	3
Voldoende	32	30	13	16	21
Onvoldoende	38	40	30	38	37
Totaal niet	7	2	1	3	4
Weet niet	14	25	54	42	35
	100	100	100	100	100

Conclusie

ADHD op de basisschool is een niet te onderschatten probleem: gemiddeld zit er in een klas op het regulier onderwijs 0,35 ADHD-kinderen. De kans dat een leerkracht er een aantal keren tijdens zijn loopbaan mee te maken krijgt is dan ook zeer groot. In totaal spreken we over ruim 44.000 kinderen waarvan het bij de leerkracht bekend is dat ze ADHD hebben.

Op school gaat er van de ADHD invloed uit op drie 'partijen':

- Het kind zelf
- De klas
- De leerkracht

Om met de laatste te beginnen: heeft een leerkracht een ADHD-kind in zijn klas, dan wordt het vaak een moeilijker jaar. De leraar moet vaak op zijn tenen lopen hetgeen de prestaties van de klas niet ten goede komt. De helft van de leraren vindt dan ook dat het reguliere onderwijs eigenlijk niet ingericht is op ADHD-kinderen (leerkrachten in het speciaal onderwijs zijn die mening nog veel sterker toegeedaan).

Vanuit het perspectief van het kind zelf is de ADHD ook een last: ruim de helft van deze kinderen schamen zich wel eens voor het feit dat ze deze aandoening hebben en vinden het moeilijk dat andere kinderen van de aandoening weet hebben.

Lang niet alle andere kinderen hebben er erg in dat er in de klas een leerling (of leerlingen) aanwezig zijn met ADHD.

ADHD-kinderen lopen de kans op school in een sociaal isolement terecht te komen: ze krijgen weinig vriendjes of vriendinnetjes of de vriendschap is van korte duur.

Er is berekend dat er meer ADHD kinderen in het reguliere dan in het speciaal onderwijs aanwezig zijn. Los van de vraag of het terecht is dat ADHD-kinderen in het regulier onderzoek horen, zien de leerkrachten de zorg voor ADHD kinderen het absoluut als een van hun taken. Het is wel een taak die veel tijd van de leerkracht kost, waarbij het tevens duidelijk is dat lang niet elke leerkracht zich voldoende uitgerust weet om een ADHD-kind voldoende te begeleiden: de meerderheid zou over ADHD bijscholing willen hebben en circa de helft van de pas afgestudeerde leerkrachten geeft aan dat op de PABO te weinig aandacht aan ADHD geschonken wordt.

Bijlagen

Bijlage 1 Berekening van het aantal ADHD-kinderen op de basisscholen

De gemiddelde school telt 220 leerlingen¹. Bij een gemiddelde klassengrootte van 21 leerlingen, betekent dit gemiddeld 10,5 klassen per school. Per klas zijn er 0,35 ADHD-kinderen, per school dus: 3,7. Uitgaande van 7.039 reguliere basisscholen² betekent dit circa 26.000 ADHD-kinderen op het reguliere basisonderwijs.

Voor de berekening van het aantal ADHD-kinderen op het speciaalonderwijs (inclusief de zg. 'expertisecentra, zoals scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen, dove kinderen, slechtziende kinderen etc.) gaan we anders te werk. De verhouding leerkrachten in het speciaal onderwijs versus leerkrachten in het basisonderwijs is blijkens ons onderzoek: één op zeven. Het aantal leerkrachten in het basisonderwijs (dat aan een klas lesgeeft) is 7.039 maal 10,5 is: 74.900. Het aantal leerkrachten in het speciaal onderwijs is dan 10.700. Per leerkracht 1,7 ADHD-kinderen, levert 18.200 ADHD-kinderen op in het speciaal onderwijs (dus in totaal *minder* dan in het regulier onderwijs).

¹ Bron: CBS, Statistisch Jaarboek 2004, blz. 117

² Bron: idem

Bijlage 2 Rol van behandeling

Er is grote consensus over de belangrijke rol van goede behandeling. Goede behandeling heeft positieve effecten op het kind zelf, op de klas en op de leerkracht

Invloed van goede behandeling op het kind

Grote eensgezindheid bestaat over het feit dat het kind zeer gebaat is bij een goede behandeling. Over de effectiviteit, zo zou men kunnen zeggen, bestaat dus weinig twijfel. Daarbij realiseert men zich terdege dat de medicijnen tijdig ingenomen dienen te worden. Eerder in dit rapport is inmiddels al gesignaleerd dat lang niet alle kinderen altijd tijdig hun medicatie krijgen.

1 | Mening over ADHD ten opzichte van het kind

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
Goede medicijnen voor een ADHD kind zijn essentieel	82	83	82
Tijdig innemen van medicijnen maakt voor ADHD-kinderen een enorm verschil	79	85	79
ADHD-kinderen vinden het vervelend dat andere kinderen weten dat ze medicijnen gebruiken	16	13	16

Positieve invloed van goede behandeling op de klas

Praktisch iedere leerkracht (93%) is van mening dat een klas beter functioneert wanneer het ADHD kind optimaal wordt behandeld. Immers, een ADHD-kind - zo is eerder aangetoond - is in potentie een stoorzender en mede daardoor een onderschat probleem, met diens gevolge nadelige invloeden op het presteren van de klas.

2 | Mening over ADHD ten opzichte van de klas

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
Een klas functioneert beter wanneer een ADHD-kind optimaal wordt behandeld	94	85	93
Het tijdig innemen van medicijnen maakt voor het functioneren van de klas een enorm verschil	79	85	79

ADHD en de leerkracht

Het in de klas hebben van een ADHD-kind is ook voor de leerkracht een flinke belasting. Dat blijkt onder meer uit tabel 3 waar stellingen gepresenteerd zijn die te maken hebben met de invloed van een ADHD-kind op het functioneren van de leerkracht.

Leerkrachten zien de zorg rondom een ADHD-kind als één van hun taken (voor leerkrachten in het speciaal onderwijs geldt dit in nog wat sterkere mate). Daarbij is de medicatie een probleem: 48% van de leerkrachten onderschrijft de stelling dat het niet tot hun taken behoort dat kinderen op tijd hun medicatie toegediend krijgen. Dit, terwijl ze zich realiseren dat een kind dat niet tijdig zijn medicijnen inneemt op een gegeven moment onhandelbaar kan worden.

3 | Mening over ADHD ten opzichte van de leerkracht

	Regulier onderwijs %	Speciaal onderwijs %	Totaal %
De zorg rondom een ADHD-kind zie ik als een van mijn taken	85	94	87
Vergeleken met een 'normale' leerling kost een ADHD-kind me veel extra tijd	80	78	79
Als leerkracht wil ik nascholing over ADHD hebben	71	72	71
Een ADHD-kind dat niet tijdig zijn medicatie toegediend krijgt wordt onhandelbaar	58	62	58
Het hoort niet bij de taak van de leerkracht dat een ADHD-kind op tijd zijn medicatie krijgt	50	31	48
Met een ADHD-kind in de klas loop je op een gegeven moment op je tenen	46	38	45
